

MALATYA ULU CAMİİNİN ASLİ PLÂNI VE TARİHİ HAKKINDA

M. Oluş ARIK

Türklerin İslâm âleminde, bilhas- sa İran'da hâkimiyet kurmalarıyla pa- ralel olarak, bir orta avlunun dört ya- nında birer eyvan ile karakterize olan ve kısaca «dört eyvanlı şema» diye an- dığımız Ulu Cami tipi iyice benimsenip yayılır.

Türklerin Anadolu'yu kendilerine mâl etme işlemi başladıktan sonra ise, bu yeni yurttta, o zamana kadar İslâm âleminde teşekkül etmiş enlilemesine haremli ve ön avlulu tiplerden, Ana- dolu'ya has olan derinlemesine mekân- lı, derinlemesine sahnları olan avlusuz camilere kadar çeşitli tarzlar görüldü- ğü halde, İran'da hâkim olan tip pek benimsenmemiştir. Ayrıca, malzeme ve tezyinat yönünden de Anadolu'daki bu ilk devir verilerinde, İran'daki tuğla geleneğinin aksine, taş yapılar baş ye- ri tutar ve bununla birlikte taş tezyi- nat büyük önem kazanır. Yâni Anadolu fâtipleri, buradaki imar faaliyetlerinde, birlikte getirmiş olmaları gereken ge- lenekleri hemen uygulamıyorlar; önce buranın tarihî ve coğrafi şartlarına in- tıbak etmiş görünüyorlar.

İşte Malatya Ulu Camii, bu yeni gelişmenin dışında kalan ve İran'daki Büyük Selçuklu İmparatorluğu cami geleneğini Anadolu'da temsil eden tek örnek olarak önem kazanıyor.

Bugünkü hâliyle cami, malzeme bakımından iki esas kısma ayrılır:

1. Kible tarafındaki kubbe - ey- van kombinezonu ile avlunun

batı revakı. Bunlar aslî hüvi- yetlerini ve tuğla yapılarını muhafaza etmektedir.

2. Bunun dışında kalan ve umu- miyetle taştan yapılmış olan kısımlar. Bunlar XIII. Asırdan beri başlayan tamir ve ilâvele- rin mahsulüdür.

Camiin bu muhtelif kısımlarında, altı muhtelif kitabe vardır:

I) Batı portalindeki kitabe; sa- dece bu portalin, II. İzz-üd-din Keykâ- vus zamanında Şıhab-üd-din İlyas bin Şıhab-üd-din Ebûbekir adlı bir kimse tarafından Hüsrev adlı bir sanatkâra 1247 yılında yaptırıldığını belirtir¹.

II) Doğu portalindeki kitabeden, adımı bilmediğimiz bir kimsenin, yine aynı sanatkâra, yani Hüsrev'e camiye 1274 yılında tecdit ettirdiği anlaşıl- yor².

III) Camiin kuzeyinde, âdeta ikinci bir cami gibi görünen kısmın avluya bakan cephesindeki kitabe, Sey- fi Küşlü'nün bu «kaysariye» yi yaptırdığını bildiriyor³.

IV) Bugün Ankara Etnoğrafya Müzesinde bulunan ahşap minberin ki- tabesinde bu camiin yapılmasını Ebu'l Vefâ 'Azizi bin Emir Kiyâ el Kazvini

1 — A. Gabriel, *Voyages Archéologiques dans la Turquie Orientale* Paris 1940 No. 145 s. 352
2 — ibid, No. 146
3 — ibid, No. 150 s. 353

(veya Alevi?) emretti denilmektedir. İsim farklı şekillerde okunmuştur⁴. Tarih bulunmamaktadır. Camiin aslı yapılış zamanına mı aittir, bilmiyoruz. Hattâ bu camie ait olduğu dahi şüphelidir.

V) Eyvan kemerinin sağdaki sütunçesinin başlığında, Yakub bin Ebûbekir el Malatî yaptı denilmektedir⁵.

VI) Eyvan arka kemerinin köşeliği üstünde, Ahmed bin Ya'kub yazdı ibaresi vardır⁶.

VII) Kubbe kasnağındaki sağır nişte, Ya'kub bin Ebûbekir el Malatî yaptı denilmekte, «yaptı» kelimesinin alt ve üstünde, bunu Ahmed bin Ya'kub yazdı diye ilâve edilmektedir⁷.

Görüldüğü üzere, taş kısımlardaki kitabeler tamir ve ilâvelere; tuğla kısımlardakiler ise, sanatkâr imzalarına aittir. Şimdiye kadar aslı tuğla kısmın tarihini ve yaptırınını belirten bir kitabe yayınlanmamıştır. Yine bu kısmın ne şekilde tamamlandığını gösteren doğru bir restitüsyon da, şimdiye kadar yapılmamıştır⁸.

Bu âbide hakkında ilk ve esaslı çalışmayı yapan A. Gabriel, tuğla kısımların, yani kubbe-eyvan kombinezonu ile batı revakının aslı kısımlar olduğu kanaatindedir. En erken tarihli kitabe de batı portalinde bulunduğundan, minare dahil bütün tuğla kısımlarla birlikte bu portalin 1247 ye ait olabileceği ihtimalini ileri sürer⁹. Fakat bizce bu kitabe orijinal tuğla inşaatın başlangıcı ile bağıntılı olamaz; zira metninde

münhasıran bu kapının yapılışından bahsedilmektedir.

Şu halde bina gerçekte hangi tarihte yapılmıştır; aslı plânı tam olarak nasıl şekillenmiştir?

Bu soruların karşılığını bulmak üzere yapıyı yeniden gözden geçirdiğimizde, şu hususları tesbit ediyoruz:

A. YAPI ÜZERİNDE MÜŞAHEDELER :

1 — a) Tuğla yapıları aslı kısmında, yani kubbe-eyvan kombinezonunda, simetrik olarak yanlara ve kuzeye uzanan aslı kemer başlangıçları görülmektedir (1. Şekil: J, K, L, M, N, S, T, U ve 1.-4. Resimler). Demek ki bugün aslı tuğla kuruluşu kanatlandıran taş kemer ve ayaklar, önceki kuruluşa uygun bir şekilde yapılmıştır. Aynı zamanda batı duvarında, kible tarafındaki birinci enine sahnın kemer sıralarının dışa doğru devam etmesi gerektiğini gösteren bir kemer kalıntısı vardır (5. Resim; 1. Şekil: C).

b) Bu duruma göre eyvan-kubbe kombinezonunun iki tarafında simetrik olarak ikişer sıra ayak ve kemerler uzanarak enine sahnlar teşkil ediyordu. Doğu kanadında bugün durum zaten böyledir. Aslında doğu ve batı kanatlarının belirttiğimiz gibi simetrik düzenlenmiş olması daha akla yakındır. Bugünkü batı duvarı, batı kanadındaki ikinci ayak sırasının yerini almış olmalıdır.

c) Şu halde yapıda şimdiye kadar bilinen en eski kitabeyi havi batı portalini, ancak bu taraf herhangi bir sebeple daraltıldıktan sonra yeni cepheye kurulmuş olabilir.

2 — a) Avluda aslı tuğla yapısını koruyan batı revakı ayaklarının iç yüzleri, herhangi bir kemer başlangıcına rastlanmaksızın dümdüz yükseliyor. Bu yüzlere birleşen kârgir tonoz

4 — *ibid*, No. 146 bis; Z. Oral, *Anadolu'da Sanat Değeri Olan Ahşap Minberler, Kitabeleri ve Tarihçeleri*, "Vakıflar Dergisi" Ankara 1962, sayı V, S. 50

5 — A. Gabriel, *op. cit.* No. 148 s. 353

6 — *ibid*, No. 149

7 — *ibid*, No. 147

8 — *ibid*, s. 272, fig. 269 deki restitüsyonu doğru bulmadığımızı ilerde gösteriyoruz.

9 — *ibid*, s. 271-275, fig. 200

ayakları ile araları biraz açıktır. Aradan, tuğla ayakların bu yüzlerinin hâlâ çinili tezyinat ihtiva ettiği görülüyor (6. Resim; 1. Şekil: O, Ö).

b) O halde avlunun iki tarafındaki yan sahn kemer ve desteklerinin, aslında bu ayaklara birleşmediğini, bunlar ve dolayısıyla bu kısım tonozlarının güney - kuzey doğrultusunda uzandıklarını kabul edebiliriz.

c) Uzak da olsa bir de şu ihtimal akla gelebilir: Avlunun iki tarafındaki yan sahnların (veya revakların) kirişlere dayanan düz bir çatısı bulunabilir.

3 — a) Bu aslî avlu revakının son ayağı, kuzeydeki «kaysariye» denen muhdes kısma giriyor (7. Resim; 1. Şekil: P). Bu ayağın içerideki kuzey yüzü düz ve temizdir (8. Resim). Yani buraya bir duvar birleşmiyordu. Şu halde revak bu ayaktan kuzeye doğru, aslında en az bir kemer daha devam ediyordu.

b) Bu durumda, yan eyvanları bulunmayan bu avlunun aslında, A. Gabriel'in restitüsyonundaki¹⁰ gibi değil de, bir kuzey eyvanı ve bunun yan kanatlarıyla tamamlandığı düşünülebilir. Bu şekilde kible tarafıyla daha mantikî bir denge sağlanmış olur.

4 — a) Minare gövdesi Onüçüncü Yüzyıldaki diğer örneklerle aynı karakterdedir diyebiliriz. Ama kaide kısmı ile çok oynandığı anlaşılıyor. Bu, herhalde sonraki müdahaleler yüzünden olmalıdır (9. Resim).

b) Ayrıca, Onüçüncü Yüzyılda çok kere olduğu gibi burada da, camiin önce minaresi bulunmadığı, sonradan, muhtemelen batı cephesi bugünkü hizada yeniden düzenlendiği sırada bir de minare ilâve edildiği düşünülebilir.

5 — a) Camide birkaç yıldır Vakıflar Genel Müdürlüğünce yürütülen onarım çalışmaları devam ederken, 1966 Ekiminde yapının kible cephesi doğu ucunda muhteşem bir portalin aslı zeminden 1 m. kadar kalabilmiş alt kısmı meydana çıkarılmıştır (10. Resim; 1. Şekil: A). Kible duvarından heybetli bir taşıntı meydana getiren ve takriben 6 m. genişliğinde bulunan bu muhteşem portal, kible tarafının doğu kanadındaki kubbeli bir bölmeye açılmaktaydı. Kapı açıklığı sonradan moloz örgüyle kapatılmıştır. Kalıntılar, gayet olgun bir taş işçiliğiyle tezyin edildiğini gösteriyor.

b) Öbürlerinin aksine, bu portalle hiç oynanmamış gibi görünüyor. Bu bakımdan, ilk inşaatta da mevcut olan aslî bir unsur diye kabul edebiliriz.

c) Bu kapı ya camiin güneyinde yer alan ve şimdi tamamen harap durumda bulunan medrese ile bağlantı sağlamak için yapılmıştı; ya da mahfil kapısı, hükümdar kapısı v.b. gibi bir fonksiyonu vardı.

B — YENİ BULUNAN KİTÂBE :

1) Yeni Malatya'da Saray Mahallesinde dar bir sokakta, Alibey Camii veya Saray Camii denen yeni ve basit bir mâbet var. Cephesinde pencere-lerin altında, yerden 1,5 m. kadar yüksekte, büyük bir kitabe bordürünün, 150 × 60 cm. kadar büyüklükte bloklar halinde altı parçası monte edilmiştir (11. Resim). Malatya'da, uzun zamandır yörenin tarihi ve anıtları üzerinde çalışmakta olan sayın Celâl Yalvaç'ın ifadesine nazaran¹¹, yaşlı kimse-ler bu parçaların «eski Malatya'daki Ulu Cami'den getirildiğini söylemektedirler. Kitabe spiral nebatî arabesk

zemin üzerine olgun ve iri harflerden müteşekkil güzel bir neshî yazı ihtiva etmektedir.

2) Parçalar buraya sırayla yerleştirilmediği gibi, arada bazı parçalar da eksiktir. Mevcut parçalar sıraya konunca şu metni veriyor¹²:

- (12 Resim) ... هـ شـ ا هـ الاعظم سيد سلطين العا
(13 Resim) لم مولى العرب والعجم علا الدنيا و
(14 Resim) الدين نيات الاسلام والمسلمين
(15 Resim) العدد الضعيف المحتاج الى رحمة ا
(16 Resim) و تغراه منصورين يعقوب في تاريخ عمدة محمد سنة
(17 Resim) احدى وعشرين و ستائة

3) Eksikler çoğunlukla rastlanan formüllere göre şöyle tamamlanabilir:

[امر بعبارة هذا الجامع المادى فى ايام الدولة السلطان المعظم
شاه [هـ شـ ا هـ الاعظم سيد سلطين العالم مولى العرب والعجم
علا الدنيا والدين نيات الاسلام والمسلمين [ابراهيم كيقباد
بن كيمسور رهاهد أمير المؤمنين [العبد الضعيف المحتاج الى رحمة
[لله تعالى] و عمره منصورين يعقوب فى تاريخ عمدة
محمد سنة احدى وعشرين و ستائة

4) Parantez içindeki ibarelerle tahminen tamamladığımız metnin tercümesi şöyledir:

(Bu mübârek camiin yapılmasını es-Sultan-ül-mu'azzam şâ) hinşâh-ül-âzam dünya sultanlarının beyi, Arap ve Acemlerin efendisi Alâ-üd-dünya ve'ddin, Gıyâs-ül-İslâm ve'l-müslimîn (Ebu'l-feth Keykubad bin Keyhüsrev, bürhanı emîr-ül-müminin devleti günle-

rinde) zayıf kul (yüce Allah) ın rahmet ve gufrânına muhtaç Mansûr bin Ya'kub 621 yılı Muharreminin başı tarihinde (emretti).

Tamamlarken yapının cinsini cami olarak belirtişimiz, yukarıda naklettiğimiz beyanlara göre kitabeyi konumuz olan camie ait kabul etmemize dayanıyor. Bu durumda yapının tarihi hakkında şöyle bir teori kurmak mümkündür:

I — Malatya Ulu Camii, 1224 (Hicrî 621) yılında, I. Alâ-üd-din Keykubad zamanında Mansur bin Ya'kub adlı bir kimsenin patronluğuyla yapılmıştır. Kubbe-eyvan kombinezonu ve avlunun batı revakı bu aslı yapının günümüze kalabilen parçalarıdır.

II — A. Gabriel tarafından ilk inşâ tarihi kabul edilen 1247 tarihi sadece, II. İzz-üd-in Keykâvüs zamanında, Şihab-üd-din İlyas bin Şihab-üd-din Ebûbekir tarafından Hüsrev adlı bir sanatkâra yaptırılan batı portalinin yapılış tarihidir.

III — 1274 yılında meçhul bir kimse aynı sanatkâra, yani Hüsrev'e camiî yenilemiştir. O zamanlar henüz bulunmayan «kaysariye» hariç, esas cami bünyesindeki bütün taş kuruluşlar ile doğu portalini bu inşaatın mahsulüdür.

IV — Muhtemelen 14. Yüzyılın ikinci yarısında, Memlûk Valisi bulunan Seyfî Küşlü, «kaysariye» denen kısmın yapılmasını ısmarlamıştır.

Buraya kadar tesbit ve münakaşâ ettiğimiz inşâî durumlar ile belirttiğimiz tarihî yapı safhalarının ışığı altında, 1224 yılında yapılmış olması gereken camiin aslı plânı şu şekilde tasavvur edilebilir (Şekil : 2) :

Konya'daki Sırçalı Medrese, Kayseri'deki Huand Hatun Medresesi gibi, orta avlunun iki ucunda ana eyvan ile karşısında bir giriş eyvanı şeklinde denge kurulan bir ana tertip, plânın

12 — Metni okuyup tercüme ederek tamamlayan mühterem Kemal Turfan beye burda şükranlarımı tekrarlamak vazifemdir. Ayrıca bu metinleri Prof. Dr. F. Sümer kontrol ve tashih lûtfunda bulunmuştur.

esasını teşkil etmekteydi. Her iki eyvanın iki yanında, simetrik düzenli enine sahnlar bulunmaktaydı.

Avlunun iki tarafında kuzey - güney yönünde uzanan üçer sıra revak vardı.

Doğu ve batı portallerinin muhdes olduğu düşünülürse, kuzeyde varlığını tahmin ettiğimiz giriş eyvanının ucunda, kuzey duvarında yer alan bir portalin bulunduğu ve kiblede yeni bulunan portalin medreseyle irtibat sağlayan veya hükümrân kimselere mahsus bir giriş olduğu akla yakın görünüyor. Yeni bulunan kitabe bu, biri gerçekten

var olan, diğeri tasavvurî iki kapıdan birine ait olmalıdır.

Anadolu Selçuklu camilerinde çok görüldüğü üzere ilk inşaatta minare yapılmamış olsa gerektir. Yukarda da belirttiğimiz gibi, bugünkü minare, batı cephesi herhangi bir sebeple bir sahn geri alınıp yeniden düzenlenirken buraya eklenmiş olmalıdır.

Bu şekilde cami, Anadolu medreselerine has, yan eyvanları tasfiye edilmiş, iki eyvanlı ve uzunlamasına şemaya uyarak, hem Anadolu'daki transformasyonun bir yankısı, hem de Büyük Selçuklu camilerinin buradaki tek temsilcisi oluyor.

NEU DATIERUNG der GROSSEN MOSCHEE in MALATYA und RESTITUTION IHRES UHRSPRÜNGLICHEN PLANS

Als die Türken, die durch den Iran, der Heimat der Moschee im «vier Iwan Schema» nach Anatolien hinein strömten, und in diesem neuen Lande Herrscher geworden waren, entwickelte sich hier ein neuer Moscheetyp: Die längsgerichtete Moschee ohne Hof, die auch von manchem als «basilikal Typ» bezeichnet wird. Gleichzeitig gewinnen anstelle der iranischen Ziegel-Tradition die Steinbauten und parallel zu diesen das Steinornament grosse Bedeutung. Hier wenden also die Eroberer Anatoliens bei ihrer Bautätigkeit nicht die Tradition an, die sie vom Iran hätten mitbringen können, sondern passen sie den lokalen, historischen Gegebenheiten an.

Nun befindet sich die Ulu Cami von Malatya interessanterweise ausserhalb dieser neuen Entwicklung und gewinnt ihre besondere Note dadurch, dass sie die einzige Vertreterin der Persisch - Seldschukischen Iwan - Moschee in der Türkei allerdings in abgewandelter Form ist.

Im heutigen Zustand kann man die Moschee in Hinsicht des Materials aus zwei Gesichtspunkten betrachten:

I — Kuppel-Iwan Kombination und westliche Arkaden des Hofes besitzen noch ihre originale Ziegel-Struktur.

II — Die übrige, hauptsächlich aus Stein errichteten Teile sind die Ergebnisse der schon im 13. Jahrhundert begonnenen Adierungen und Restaurierungen.

In diesen beiden verschiedenartigen Teilen der Moschee gibt es sechs ver-

schiedene Inschriften. Diese und eine siebte Inschrift an dem heute im Ethnographischen Museum Ankara befindlichen Mimbar wurden publiziert¹. Die Inschriften an den Steinbauteilen gehören zu den Addierungen und Restaurierungen und die an den originalen Ziegel-Strukturen befindlichen vermitteln uns undatiert nur die Künstlernamen. Auch auf dem Mimbar fehlt eine Datumsangabe.

So besaßen wir bis heute kein Dokument für das ursprüngliche Baudatum.

A. Gabriel, der über dieses Monument die erste wesentliche Arbeit unternahm, behauptet, dass die Ziegel-Konstruktion, das heisst Kuppel-Iwan Kombination und westliche Arkade am Hof die ursprünglichen Teile sind und da die früheste Inschrift sich auf dem Westportal befindet, nimmt er an, dass alle Ziegel Strukturen inklusiv Minaret und West-Portal aus dem Jahre 1247 stammen². Aber diese Inschrift kann zu der Originalen Struktur keine Beziehung haben, weil sie ausdrücklich nur von der Portalserbauung spricht.

Nun entsteht die Frage: Wann wurde der Original-Bau tatsächlich errichtet, und wie war dessen ursprünglicher Plan als ganzes.

1 — A. Gabriel, *Voyages Archéologiques dans la Turquie Orientale* (Paris : 1940) ss. 352-353

Z. Oral, "Anadolu'da Sanat Değeri Olan Ahşap Minberler, Kitabeleri, ve Tarihçeleri", *Vakıflar Dergisi* V, (1962) s. 50

2 — A. Gabriel, *op. cit.* ss. 271-275, Fig. 200

Wenn wir den Bau darauf hin untersuchen, sehen wir folgende Tatsachen:

I — DIE BAUZUSTÄNDE :

1 / a — An dem originalen Ziegelteil, das heisst an der Kuppel-Iwan Kombination sehen wir die Reste von Bögen, die nach beiden Seiten und nach Norden verliefen (Abb. 1-4; Fig. 1: J, K, L, M, N, S, T, U). Gleichzeitig befindet sich an der westlichen Aussenmauer der Rest eines Bogens (Abb. 5; Fig. 1: C).

b — An den beiden Seiten der Iwan-Kuppel Kombination befanden sich ursprünglich also zwei Reihen von Pfeilern. Die ehemaligen Bögen bildeten quergerichtete Schiffe. Im Westen wurde die zweite Pfeilerreihe durch die heute dort befindliche Aussenmauer abgeschnitten.

c — Der an der westlichen Mauer sich befindende Bogenrest, zeigt an, dass die Moschee zum Westen hin breiter gewesen sein muss, als wir es heute sehen, deshalb ist es anzunehmen, dass der mit der bisher bekannten ältesten Inschrift versehene Westeingang erst nach der Verschmälerung dieser Seite errichtet worden ist.

2 / a — Die Pfeiler der originalen Ziegel-Arkaden im Hof gehen an den Innenseiten glatt hoch. Die an diesen Seiten befindlichen Strebepfeiler des westlichen Seitenschiffes lassen zu den originalen Pfeilern einen Zwischenraum. An ihm können heute noch Reste von Fayencedekoration an den Ziegelpfeilern festgestellt werden (Abb. 6; Fig. 1: O, Ö).

b — Das heisst also das Tonnengewölbe des westlichen Seitenschiffes ist mit den originalen Pfeilern nicht verbunden und ist deshalb von Süden nach Norden gerichtet.

c — Es könnte aber auch sein, dass die Westschiffe einmal eine Flachdecke gehabt hatten.

3 / a — Der nördlich sich befindende «Kaissaria» genannte, später hinzugefügte Teil zeigt an der Hofseite einen Pfeiler der originalen Arkaden, der in der Mauer eingelassen ist (Abb. 7; Fig. 1: P). Die nördliche Seite dieses Ziegelpfeilers innerseits der «Kaissaria» ist glatt und sauber (Abb. 8). Das bedeutet, dass ehemals hier keine Mauer angesetzt gewesen ist. Im Gegenteil ist anzunehmen, dass von diesem Pfeiler aus zumindest noch ein Bogen nach Norden weiter geführt worden ist.

b — Man kann dann vermuten, dass dieser Hof ohne Seiteniwanen nicht wie in Gabriels Restitution³ im Norden abgeschlossen gewesen ist, sondern sich dort ein Nord-Iwan befunden haben kann, der wahrscheinlich sogar Seitenräume entsprechend den Seitenschiffen des Süd-Iwans gehabt hatte. In diesem Falle wäre eine überzeugendere Lösung und ein Gegengewicht zu dem Kibla-Teil gegeben.

4 / a — Das Minaret zeigt den üblichen Baucharakter des 13. Jahrhunderts. Der Sockel jedoch hat vielfältige Spuren verschiedener Herkünfte, was von zeitweisen Addierungen und Restaurierungen herrühren mag (Abb. 9).

b — Eine andere Möglichkeit wäre, dass das Minaret, wie es häufig im 13. Jahrhundert der Fall ist, erst in späterer Zeit hinzugefügt wurde.

5 / a — Als im letzten Jahre die Schuttablagerungen rund um das Gebäude beseitigt wurden, wurden an der Kibla-Wand Reste eines prächtigen Portals gefunden (Abb. 10; Fig. 1: A).

3 — *Ibid.*

Man konnte feststellen, dass es in einem sehr reifen Steinmetzstil dekoriert gewesen ist.

b — Dieses Portal könnte dazu gedient haben, die Verbindung zwischen der Moschee und der im Süden befindlichen Medresse herzustellen. Oder es wurde als Zugang für die Sultane benutzt.

II — DIE NEU GEFUNDENE INSCRIFT :

1/a — Im heutigen Malatya, in einer engen Gasse im sogenannten «Saray»-Viertel befindet sich ein neues und einfaches Gebetshaus, das man «Ali Bey»-oder «Saray»-Moschee nennt. An der Aussenwand sind in etwa 1.50 m. Höhe, sechs Fragmente einer Inschrift-Bordüre in der Grösse von 1.50×0.60 m. eingelassen (Abb. 11-17). Nach Celâl Yalvaç, ein historisch interessierter Laie aus Malatya, wurden diese Fragmente von der grossen Moschee der alten Stadt hierher gebracht, und an der «Saray» Moschee wiederverwendet. Auf dem von Arabesken Spiralen gebildeten Hintergrund stehen in schön ausgebildetem Naskhi-Duktus grosse Buchstaben.

b — Die Fragmente sind nicht dem Schriftsinn nach montiert, und es fehlen sogar einige Teile. Wenn man die vorhandenen Fragmente sinngemäss ordnet, und die Textlücken nach den klassischen Formeln ergänzt, ergeben sich für unsere Untersuchung folgende Tatsachen :

Während der Regierung des Alâ-ud-din Keykubad des ersten wurde im Jahre 621 der Hecira, das heisst 1224 n. Chr. durch eine Persönlichkeit namens «Mansur bin Ya'kub» der Befehl erteilt, die Moschee zu errichten.

Wir können nun, auf unsere Beobachtungen am Bau und das wichtige Textdokument gestützt, zu folgenden

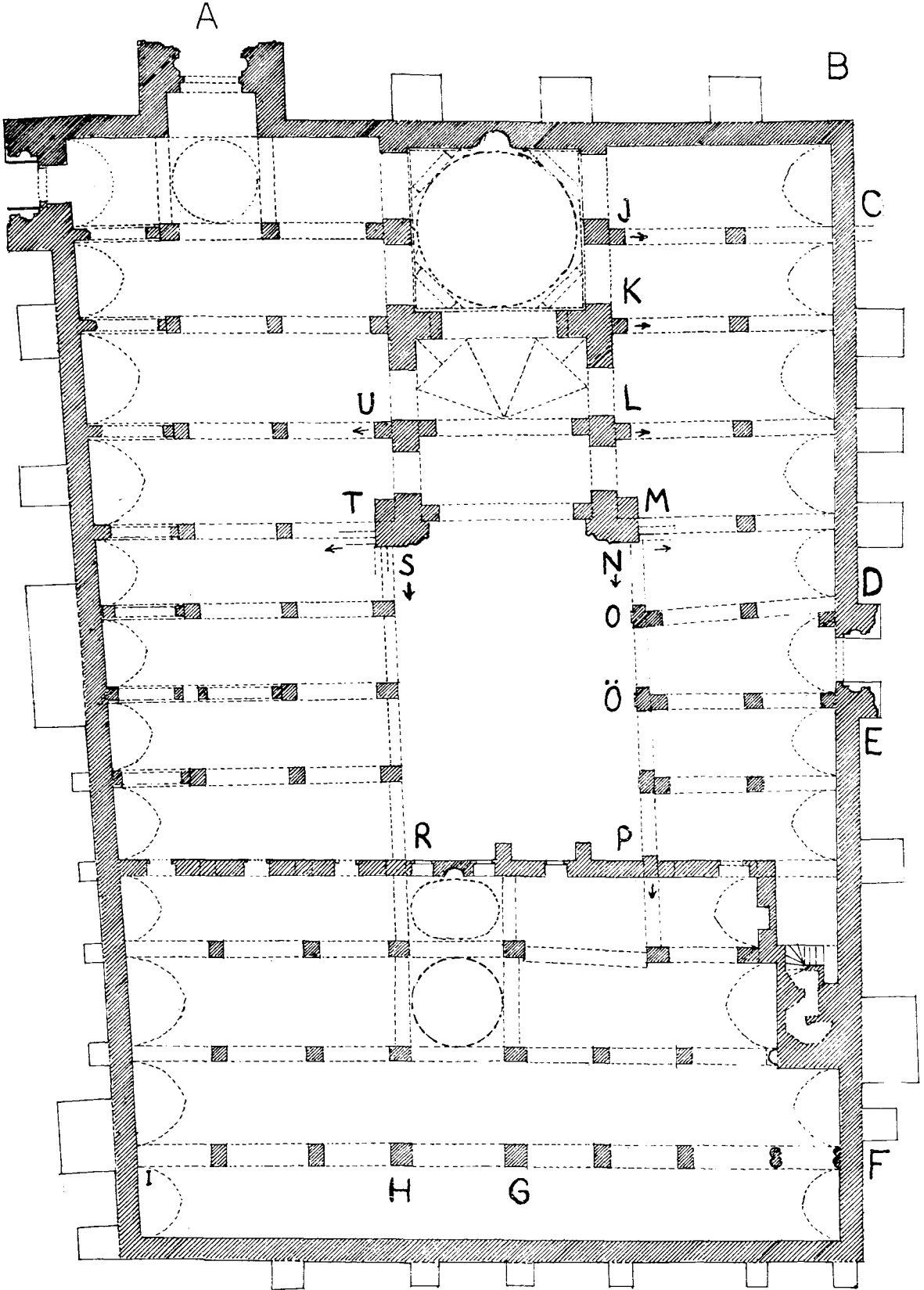
mutmasslichen Ergebnissen über die Erbauung und den Bauverlauf der Malatya Ulu Cami gelangen (Fig 2):

1. Die Moschee wurde im Jahre 1224 während der Regierungszeit des Sultans Alâ-ud-din Keykubad I. im Auftrage von Mansur bin Ya'kub erbaut. Die ältesten Teile der Moschee, die Iwan-Kuppel Kombination und die westlichen Arkadan des Hofes sind die heute noch erhaltenen Teile des Original-Baues.

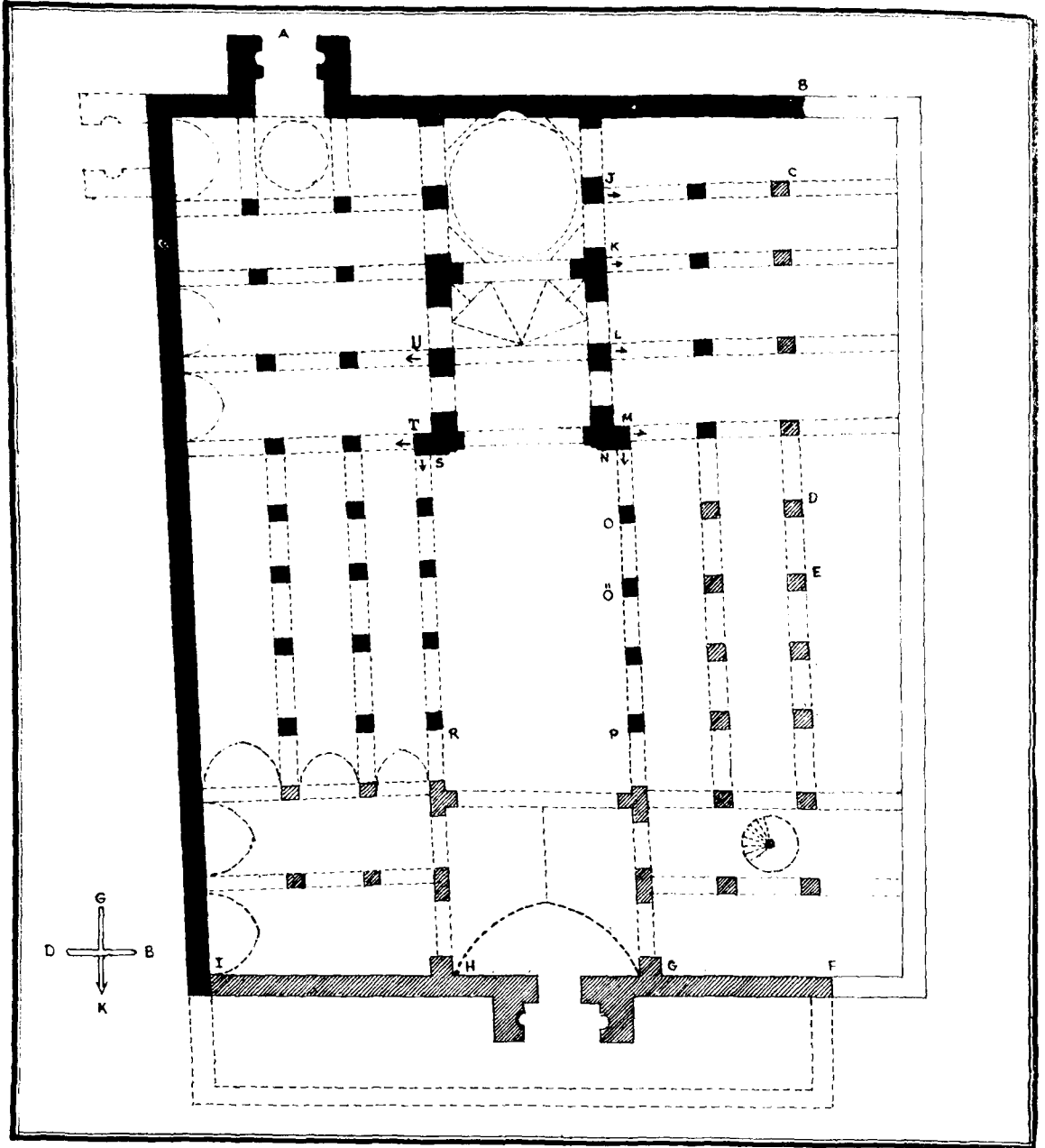
2. Das von A. Gabriel angegebene Erbauungsjahr 1247 gilt nur für die Errichtung des West-Portals, das zur Zeit Izz-ud-din Keykâvus II. von Şihab-ud-din İlyas bin Şihab-ud-din Ebu-bekr dem Künstler Husrev in Auftrag gegeben worden ist.

3. Im Jahre 1274 hat eine uns unbekannt Persönlichkeit denselben Künstler beauftragt, die Moschee zu renovieren. Ausser der damals noch nicht bestehenden «Kaissaria» gehören alle Steinstrukturen und das Ost-Portal diesem Auftrag.

4. Wahrscheinlich um das 14. und 15. Jahrhundert wurde durch eine unter der Mamluken-Herrschaft in der Stadt weilende Autorität namens «Seyfi Küşlü» die Erbauung des «Kaissaria» genannten Teils geföhren. Fig. 2, zeigt, wie ich mir den Plan der originalen Moschee aus dem Jahre 1224 vorstelle, indem ich mich auf die vorher angezeigten Bauzustände und das damit verbundene Kommentar stützend. In dieser Weise ist ein Werk entstanden, in dem die Gross-Seldschukische Tradition des vier Iwan Schemas umgeformt worden ist, und das eine frühe Versuchsphase in der Anatolisch-Türkischen Moschee Architektur wieder spiegelt.

Şekil 1 — Malatya Ulu Camii, bugünkü durum plânı

Şekil 2 — Malatya Ulu Camii, restitüyon plâni

Res. 1 — Eyvandan yanlara uzanan kemer artikları

Res. 2 — Eyvandan yanlara uzanan kemer artikları

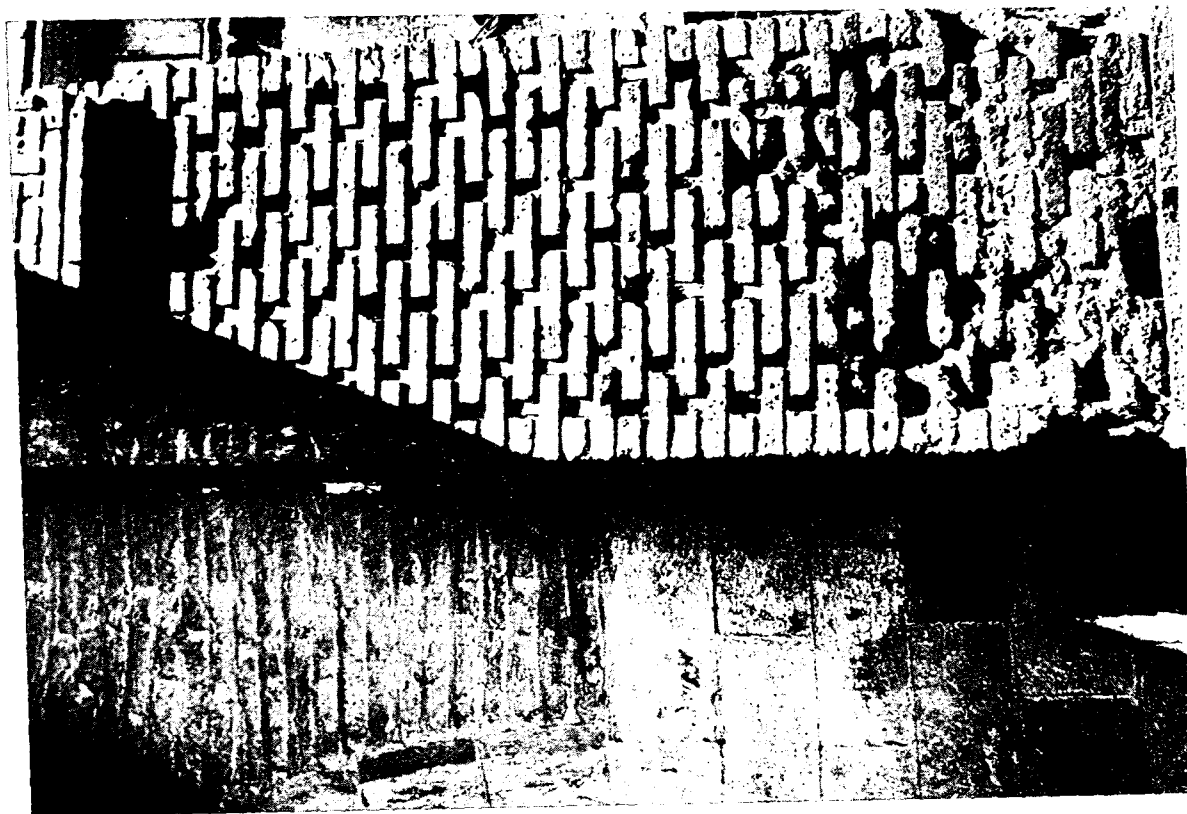
Res. 3 — Eyvandan yanlara uzanan kemer kalıntısı

Res. 4 — Eyvandan yanlara uzanan kemer kalıntısı

Res. 5 — Batı duvarındaki kemer kalıntısı.

Res. 6 — Batı revakının ayak aralıklarından

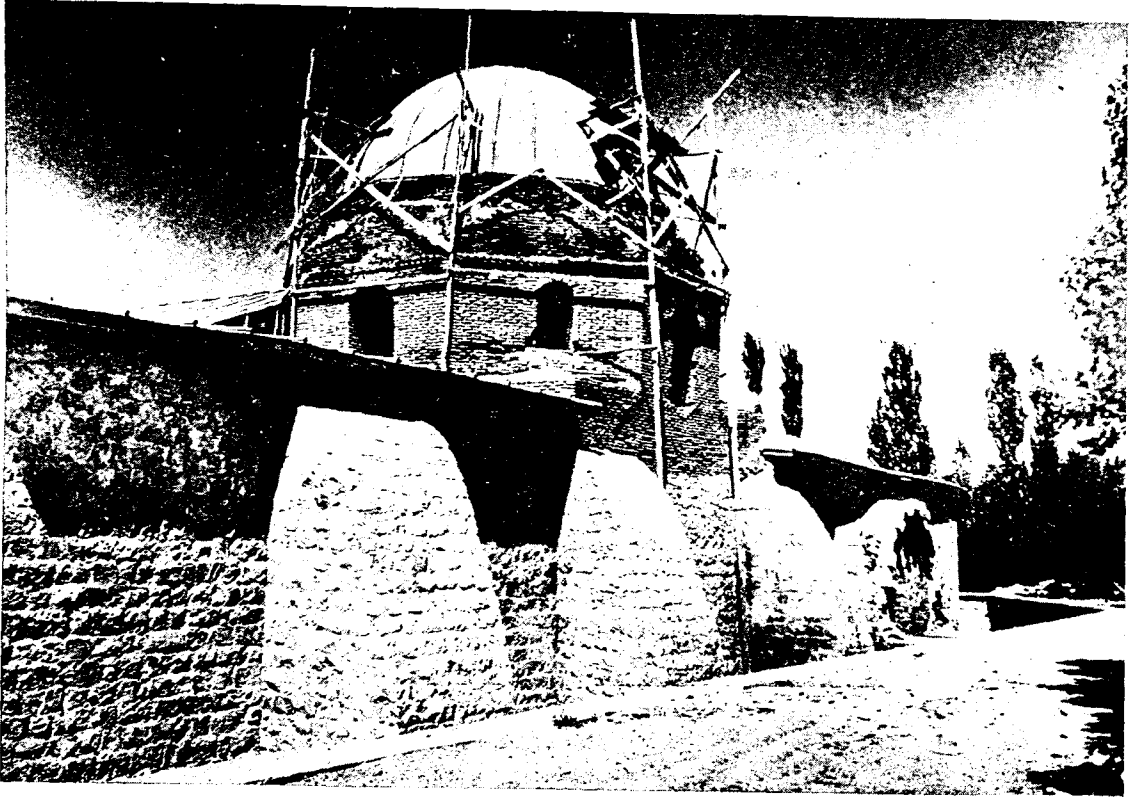
Res. 7 — Batı revakının Kayseri'ye giren ayağı.

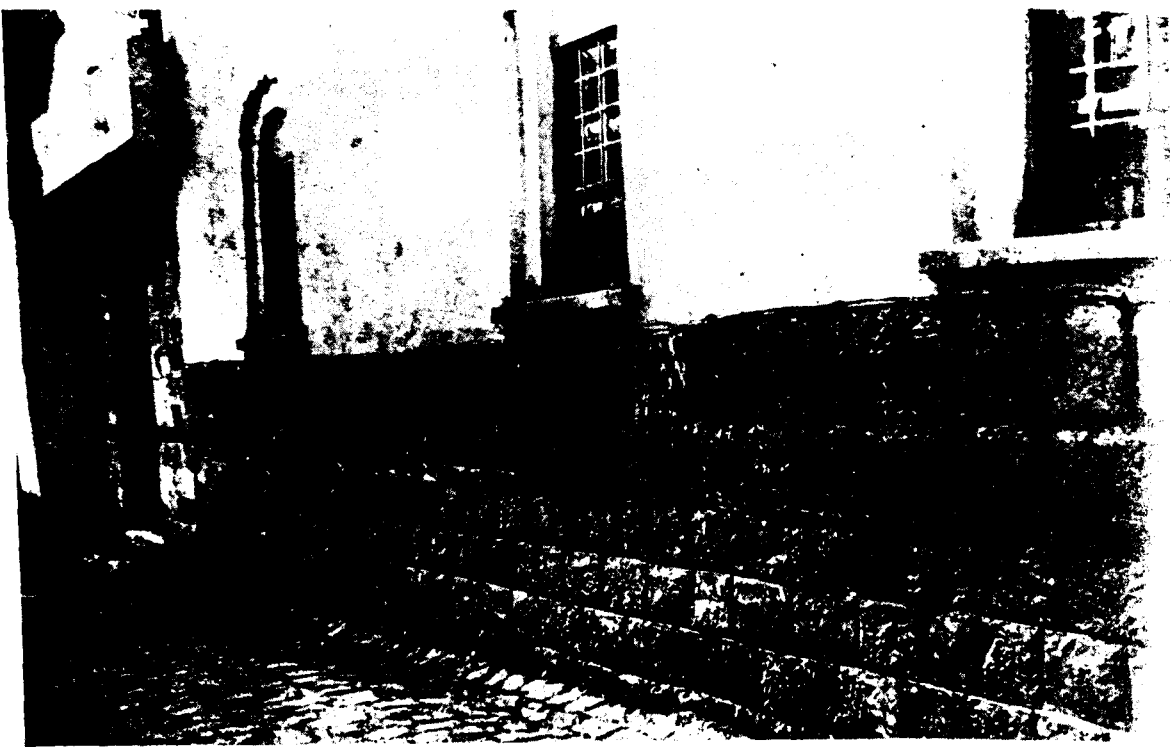
Res. 8 — (Resim 7 deki ayağın iç yüzü.)

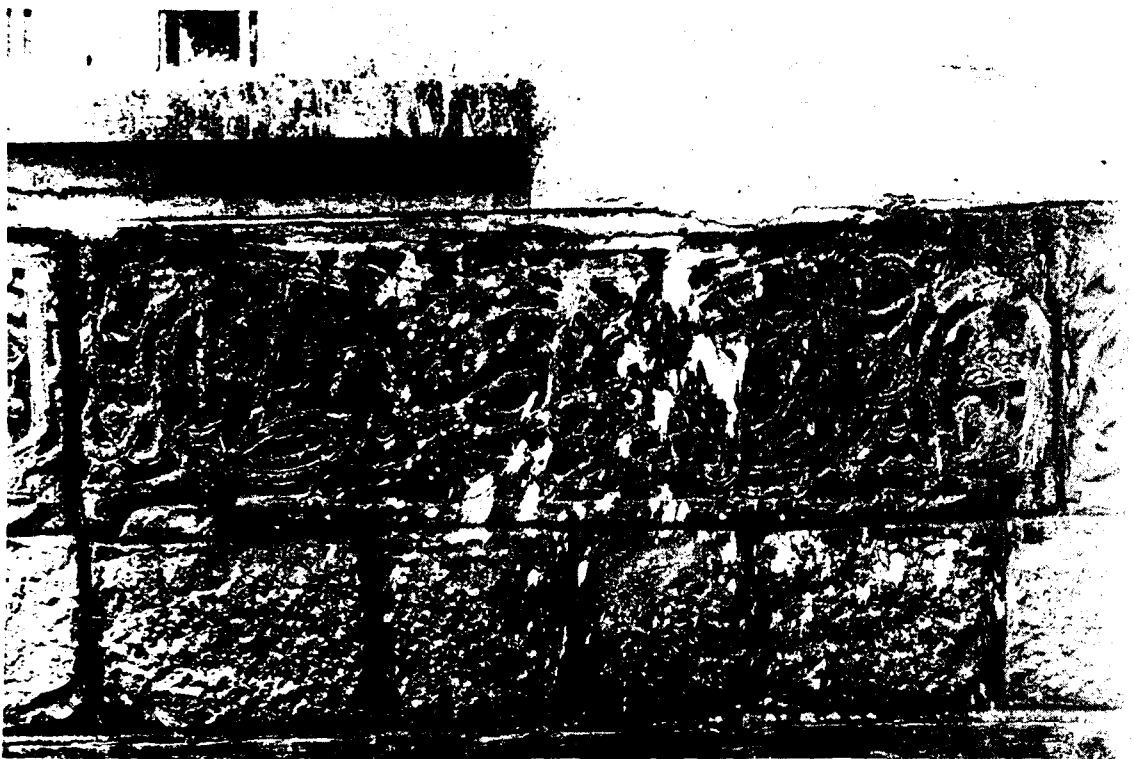
Res. 9 — Minare kaidesi

Res. 10 — Yeni çıkan portal (en sağda)

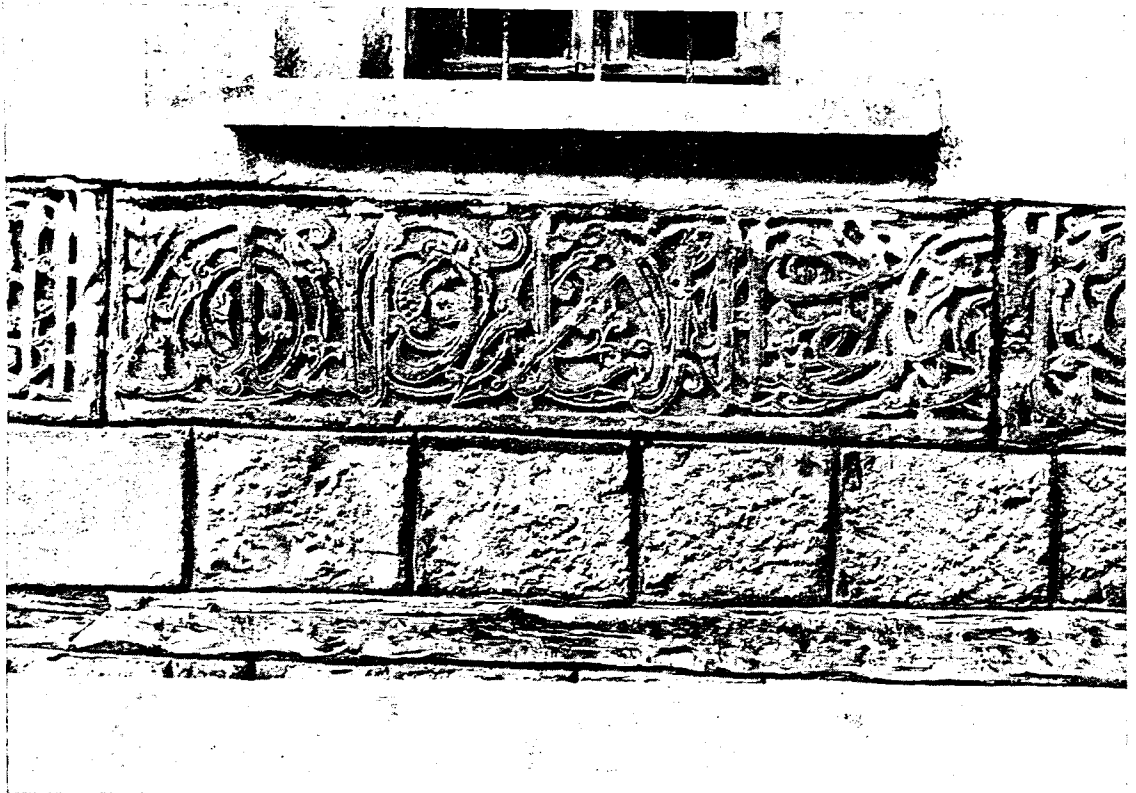
Res. 11 --- Yeni bulunan kitabe.

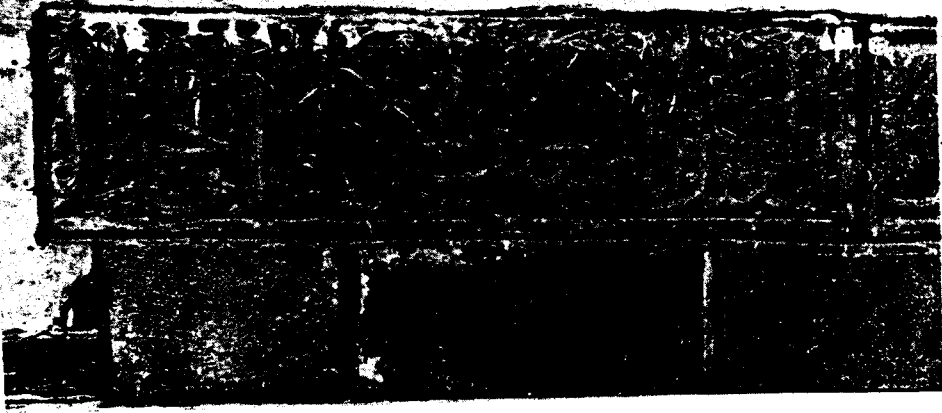

Res. 12 — Yeni kitâbenin birinci parçası

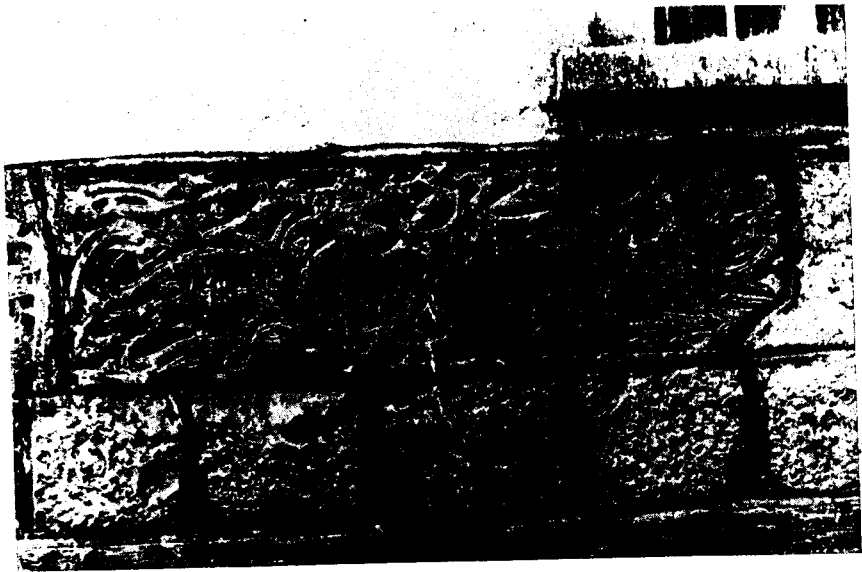
Res. 13 -- 2 nci parça

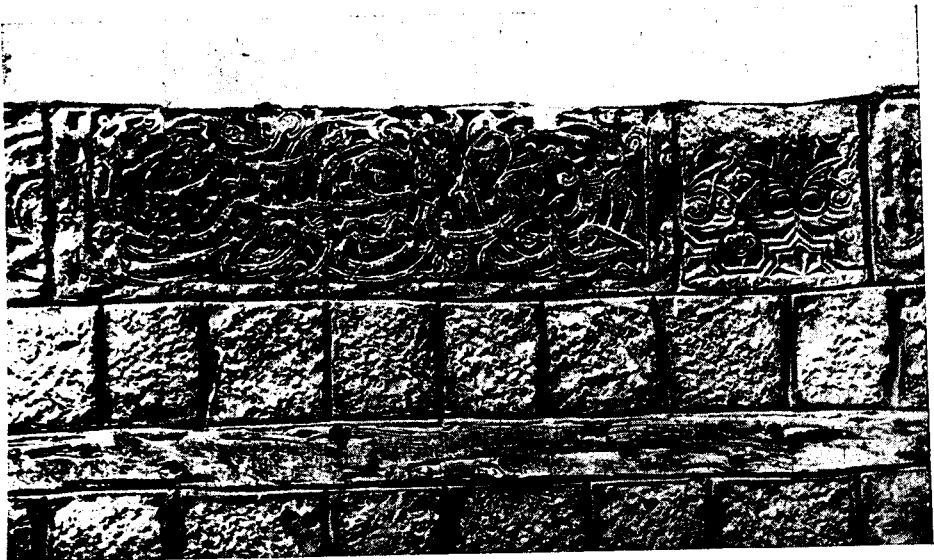

15 = Resim: 4 parça

Res. 15 — 4 ncü parça

Res. 16 — 5 nci parça

Res. 17 — 6 ncı parça